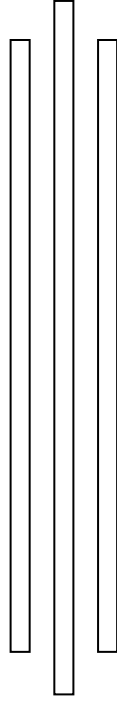

महाराजगञ्ज नगरपालिका
उपभोक्ता समिति गठन, संचालन र व्यवस्थापन
सम्बन्धि निर्देशिका २०७४

महाराजगञ्ज नगरपालिका
कपिलवस्तु

उपभोक्ता समितिको गठन, संचालन, व्यवस्थापन एवम् कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्न यस महाराजगंज नगरपालिकाको विधेयक समिति मार्फत पेश हुन आएको उपाबोक्ता समिति गठन तथा संचालन कार्यविधि २०७४ नगर कार्यपालिका बैठक बाट स्वीकृत गरी लागू गरिएको छ ।

१. उपभोक्ता समितिबाट आयोजना कार्यन्वयन र संचालन गर्दा आयोजना बाट प्रत्यक्ष लाभाम्वित हुने घरपरिवारको पहिचान गरी त्यस्ता परिवारको आम भेलाबाट सम्बन्धीत आयोजना स्थलमा नै ७ देखि ९ सदस्यीय उपभोक्ता समिति गठन गर्नुपर्नेछ । उपभोक्ता समितिका सदस्यहरूले आफ्नो नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि पेश गर्नु पर्नेछ ।
२. महाराजगंज नगरपालिका बहालवाला पदाधिकारी, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिको रूपमा स्थानीय तहको नै पनि पदमा आसिन व्यक्ति, बहालवाला सरकारी कर्मचारी, शिक्षक, निर्माण व्यवसायी, सरकारी पेशकी वा बेरुजु नगरेका व्यक्तिहरू नैतिक पतन देखिने फौजदारी अभियोगमा सजाय पाई उक्त सजाय भुक्तान गरेको तीन वर्ष ननाघेको व्यक्ति, सार्वजनिक सम्पत्ति हिनामिना गरेको व्यक्ति उपभोक्ता समितिको सदस्य हुन पाउने छैनन् ।
३. उपभोक्ता समितिका सदस्यहरू कम्तिमा ३३ प्रतिशत महिला हुनुपर्नेछ । समितिको अध्यक्ष, सचिव, र कोषाध्यक्ष मध्ये कम्तिमा एकजना महिला पदाधिकारी हुनुपर्नेछ । उपभोक्ता समिति गठन गर्दा समावेसी हुने गरी गर्नुपर्नेछ ।
४. एउटै समयमा एक व्यक्ति एक भन्दा बढी उपभोक्ता समितिको सदस्य हुन पाउने छैन । साथै एकासगोलका परिवारबाट एकजना भन्दा बढी व्यक्ति समितिको सदस्य हुन पाउने छैन ।
५. उपभोक्ता समिति गठन गर्दा नगरपालिका तहका वडा अध्यक्ष वा स्थानीय पदाधिकारीको रोहबरमा गर्नुपर्नेछ । यसरी खटिने कर्मचारी वा सामाजिक परिचालकले उपभोक्ता समिति गठन गरी पछि सो सम्बन्धी प्रतिवेदन नगरपालिकाको तहमा पेश गर्नु पर्नेछ ।
६. प्रचलित ऐन, नियम, प्रक्रिया, र मापदण्ड विपरित उपभोक्ता समिति वा अनुगमन समिति गठन गरेको वा सिफारिस गरेको पाइएमा यसरी गठन वा सिफारिस गर्ने कर्मचारी, सामाजिक परिचालक, व्यक्ति वा संस्थालाई समेत कारवाही हुनेछ ।
७. उपभोक्ता समिति गठन सर्वसम्मत तरिकाले गर्नेपर्नेछ । सर्वसम्मत हुन नसकेको अवस्थामा तोकेको विधि अनुसार खटिएका कर्मचारी वा सामाजिक परिचालकले उपभोक्ता समिति गठन गरी सोको जानकारी सम्बन्धित नगरपालिकालाई गराउनु पर्नेछ ।
८. नगरपालिकाबाट कार्यक्रम वा आयोजना स्वीकृत भएपछि उपभोक्ता समिति मार्फत संचालन गरिने कार्यक्रम वा आयोजनाको हकमा बढीमा ६० दिन भित्र उपभोक्ता समिति गठन गरी सम्झौताका लागि सम्पर्क राख्न सम्बन्धित लाभग्राही समूहलाई जानकारी दिनुपर्नेछ । तोकिएको समयभित्र उपभोक्ता समिति गठन भई आउन नसकेमा नगरपालिकाले सहजीकरण

गर्नेछ | उपभोक्ता समिति गठन हुन नसकेमा अन्य वैकल्पिक माध्यमबाट आयोजना संचालन गर्न सकिनेछ |

९. नगरपालिकाका आयोजना कार्यक्रम छनौट गर्दा उपभोक्ता समितिका तर्फबाट नगद दागत सहभागिता जुट्ने आयोजनालाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ | यसरी नगद सहभागिता तोकिएको अवस्थामा उपभोक्ता समितिको तर्फबाट व्यहोर्नुपर्ने सहभागिता वापतको रकम सम्बन्धित नगप्लैकको खातामा दाखिला आवश्यकता अनुसार हटाउने गरी सोको भौचर प्राप्त भएपछि मात्र उपभोक्ता समितिसंग योजना सम्झौता गर्नुपर्नेछ | नगद लगत सहभागिता नजुट्ने गरी आयोजना स्वीकृत भएको अवस्थामा नगरपालिकाले योजना सम्झौता गरी निर्धारण गरे बमोजिम जनसहभागिता बराबरको काम गरेको प्राविधिक मुल्यांकन सहितको प्रतिब्रदन प्राप्त भएपछि कार्य प्रगरिको आधारमा आयोजनाको लागि नगरपालिकाले उपलब्ध गराउने रकमबाट भुक्तानी गर्नुपर्नेछ |
१०. यस बमोजिम कार्यक्रम स्वीकृत नभई विगत बर्षमा वा यसै आर्थिक बर्षमा पनि सम्झौता हुनुपूर्व कार्य सम्पन्न गरिएका भनी भुक्तानी माग गरिएको कार्यक्रम वा आयोजनाहरूमा र आ.व. को अन्त्यमा काम भईसकेको देखायेपछि काम गर्ने गरी कुनै पनि हालतमा उपभोक्ता समीलाई रकम भुक्तानी दिन पाईने छैन | उपभोक्ता समितिले गरेको कामको भुक्तानी दिनुपर्नेछ |
११. तोकिएको काम भन्दा बढी गर्ने वा काम नै नगरी वा वास्तविक काम भन्दा बढी काम गरेको देखाई अथवा कुनै आइटमको कार्य पुरा गरेको देखाई लगत अनुमान भन्दा बढी रकम माग्ने उपभोक्ता समितिलाई उक्त रकम भुक्तानी नदिई कालोसूचीमा राखी कारवाही गर्नुको अतिरिक्त सम्बन्धित प्राविधिकलाई समेत कारवाही गरिनेछ |
१२. उपभोक्ता समितिको काम कर्तव्य र अधिकार लगायत अधिकार लगायत आयोजना लगत निर्माण सामग्रीको परिमाण आयोजनाको गुणस्त राष्ट्रपने खाता किस्ता निकास तथा भुक्तानी प्रक्रिया पारदर्शिता अनुगमन सम्बन्धित व्यवस्थाका बारेमा कार्यक्रम वा आयोजनाको सम्झौता हुनुपूर्व एक वा सो भन्दा बढी उपभोक्ता समितिहरूका अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्षलाई सामुहिक रुपमा अनुशिक्षण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ |
१३. उपभोक्ता समितिको खाता अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्षको संयुक्त दस्तखतबाट संचालन हुनेछ | खाता संचालकहरूको तीनपुस्ते खुलाई आयोजना खाता नगरपालिकामा अभिलेख राख्नुपर्नेछ | उपभोक्ता समितिको गठन र यसको बैठकका निर्णयहरूको अभिलेख उपभोक्ता समितिको सचिवले राख्नु पर्दछ |
१४. उपभोक्ता समितिले आफुले प्रत्येक किस्तामा गरेको खर्चको सूचना अनुसुद्धी बमोजिम सार्वजनिक गर्नुका साथै सम्बन्धित उपभोक्ता समिति र नगरपालिकालाई जानकारी गराउनु

- पर्दछ | नगरपालिकाले कुनै पनि समयमा उपभोक्ता समिति तथा आयोजना कार्यन्वयन गर्ने निकाय वा संघ संस्थाको आर्थिक कारोबारको बारेमा जाचबुझ वा निरिक्षण गर्न सकिनेछ |
१५. उपभोक्ता समिति गैर सरकारी संस्था वा सामुदायिक संस्थाले आफ्नो खाताबाट ५० हजार माथिको कारोवार गर्दा वा भुक्तानी दिँदा बैंक मार्फत गर्नुपर्नेछ |
१६. सामाजिक परिचालाङ्का माध्यमबाट गठन भएका समुह सामुदायिक संस्था (जस्तै सामुदायिक वनसामुदायिक स्तरका सहकारी संस्थाहरुको टोल विकास संस्था आमा समुह सामुदायिक संगठन आदि) कार्यक्रम वा आयोजना संचालन गर्न ईच्छुक भएमा छुटै उपभोक्ता समिति गठन नगरी संचालन गर्न नसकिने भएमा त्यस्ता समूह मार्फत कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने छ |
१७. उपभोक्ता समिति मार्फत संचालन गरिने आयोजनाहरु श्रममूलक प्रविधा आधारित रही स्थानीय श्रमको उपयोग र परिचालनलाई उच्च प्राथमिकता दिनुपर्नेछ |
१८. श्रममूलक प्रविधिबाट कार्य गराउने गरी लागत अनुमान स्वीकृत गराई सोही बमोजिम सम्झौता गरी मेशनरी उपकरणको प्रयोगबाट कार्य गरेको पाईएमा त्यस्ता उपभोक्ता समितिसंग भएको सम्झौता रद्द गरी उपभोक्ता समितिलाई भुक्तानी गरिएको रकम मुल्यांकन गरी बढी भएको रकम सरकारी बाकि रकम सरह असुल उपर गरिनेछ |
१९. आयोजना कार्यन्वयन गर्ने निकाय वा उपभोक्ता समितिले आयोजनाको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति प्रतिवेदन अनुसूचीको ढाँचामा सम्झौता तोकिए बमोजिमको समयमा नगरपालिकामा पठाउनु पर्नेछ |
२०. नगरपालिकाले आयोजना संचालन एवम् कार्यन्वयन संलग्न उपभोक्ता समिति सामुदायिक संस्था एवम् गैर सरकारी संघ संस्थाको अभिलेखीकरण गरी लगत व्यवस्थित गर्नुपर्नेछ |
२१. उपभोक्ता समितिसंग सम्झौता गर्नु अगाडि महाराजगंज नगरपालिकाको याजना शाखा वा योजना सम्बन्धी काम गर्ने कर्मचारीले प्रचलित कानून, कार्यविधि, निर्देशिका बमोजिम आवश्यक कागजात सहित उपभोक्ता समिति गठन भए नभएको बारे एकिन गरी आफ्नो स्पष्ट राय साथ सम्झौताका लागि निर्माण गर्ने अधिकारि समक्ष पेश गरी निर्णय भए बमोजिम गर्नुपर्नेछ |
२२. यस नगरपालिका र उपभोक्ता समिति बिचमा हुने सम्झौता पत्रमा आयोजनाको लगत कार्य प्रारम्भ र सम्पन्न हुने अवधि, उपभोक्ता समितिले गर्ने योगदानको प्रकार र रकम सम्बन्धीत उपभोक्ता द्वारा संचालन र मर्मत सम्भार गर्नुपर्ने विषय आदि उल्लेख गर्नुपर्नेछ |
२३. उपभोक्ता समितिलाई यस महाराजगंज नगरपालिकाले लागत अनुमान तयार गर्न पर्विधिक सल्लाह दिने जाँचपास लगायत अन्य प्रविधिक सहयोग उपलब्ध गरौउनु पर्नेछ |

२४. उपभोक्ता समितिले लार्यक्रम संचालन गर्दा उपभोक्ता समुहको निर्णयको आधारमा गर्ने आयोजनाको निर्माण कार्य यस नगरपालिकाको तर्फबाट तोकिएको प्राविधिकले तयार गरेको लागत अनुमान तथा प्राविधिक सल्लाहको अधीनमा रही गर्ने र आयोजना कार्यन्वयन गर्दा स्थानीय श्रोत साधन र श्रमशक्तिको अधिकतम परिचालन गर्ने गरी गर्नु पर्दछ ।
२५. उपभोक्ता समितिले मासिक रुपमा बैठक बस्नुपर्ने बैठक बाट भएको निर्णय यस नगरपालिकामा जानकारी गराउने, आयोजना संचालन, संरक्षण र मर्मत सम्भार गर्ने, आफुले जिम्मा लिएको काम निर्धारित समयमा सम्पन्न गर्न नसकेमा उपभोक्ता समुहको निर्णय सहित थप म्याद माग गर्ने, कार्यक्रम कार्यन्वयन सँग सम्बन्धित सम्पूर्ण खर्चहरुको विल भरपाई सुरक्षित रख्ने, सम्बन्धित काम प्रगति विवरण नगरपालिकामा उपलब्ध गराउने, कामको फरफारक गराउनु अघि समीक्षाको लागि उपभोक्ता समुहको बैठक बोलाई बैठकमा राखी छलफल गराउने । यस्तो बैठकको उपस्थिति र निर्णयको प्रतिलिपि नगरपालिकामा प्रस्तुत गर्ने आदि कार्य सम्पादन गर्नु पर्ने छ ।
२६. उपभोक्ता समितिले गरेको कामको लगत मूल्य, कार्य, कार्यस्थल, लागेको समय, उपभोक्ता समितिको पदाधिकारीको नाम, कार्य सुरु तथा सम्पन्न मिति समेत खुल्ने गरी सम्बन्धित कार्य स्थलमा सार्वजनिक परिक्षण गरेको प्रतिवेदन नगरपालिकामा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।
२७. उपभोक्ता समिति मार्फत गरिएको निर्णय र संचालन गरको कार्यक्रमको जानकारी स्थानीय जनतालाई माग गरेमा उपभोक्ता समितिले उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । यसरी माग गरेको विवरण उपलब्ध नगराएको भनी सम्बन्धित उपभोक्ताले उपभोक्ता समिति भंग गर्न माग गरेमा नगरपालिकाले सो विषयमा सत्य तथ्य बुझी उपभोक्ता समितिको पुर्व गठन गर्न समिति भंग गर्न वा अन्य माध्यमबाट कार्य सम्पन्न गर्न सक्ने छ ।
२८. उपभोक्ता समिति मार्फत संचालन हुने वा निर्माण हुने विकास निर्माण कार्यको स्थलगत अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी नगरपालिकाको हुनेछ ।
२९. उपभोक्ता समिति कामको लागि नियमानुसार लिएको पेशकी फछ्छौँट गर्दा प्रथम किस्ताको प्राविधिक मूल्यांकन, सम्झौता, अनुसार नाप जाँच र मूल्य खुलेको रनिंगविल, उपभोक्ता समितिको बैठकको प्रतिलिपि समेत राखी नगरपालिकामा निवेदन दिनुपर्नेछ । यस विवरणको आधारमा अघिल्लो किस्ताको पेशकी फछ्छौँट गरी थप कामको मात्र अर्को किस्ता कायम गरी सोही वरावरको रकम उपलब्ध गराईने छ । उपभोक्ता समिति स्वयम् प्रत्येक किस्तामा गरेको खर्च सूचना सार्वजनिक स्थानमा टास गर्नुपर्ने छ ।
३०. उपभोक्ता समितिले कार्य सम्पन्न गरेपछि प्राविधिक जाँचपास र कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन प्राप्त गरी नगरपालिकामा निवेदन दिनुपर्ने छ । फरफारकका लागि उक्त सार्वजनिक परिक्षणको प्रतिवेदन समेत पेश गर्नुपर्ने छ । अन्तिम भुक्तानी दिँदा उक्त योजनाको फोटो र सो अनुसार

निर्माण भएको हो भनी उपभोक्ता समितिको निर्णय तथा उपभोक्ता समितिका अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्ष को दस्तखत गराई सम्बन्धित फईलमा समावेश गर्नुपर्ने छ ।

३१. उपभोक्ता समिति मार्फत संचालन भएका योजनाहरूको कार्य सम्पन्न भएपछि नगरपालिका सो को रेखदेख मर्मत सम्भार गर्न जिम्मेवारी समेत तोकिए उपभोक्ता समितिलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्दछ । यसरी आयोजनाको हस्तान्तरण भएमा नगरपालिकाको सहमतिले उपभोक्ता समितिले सेवा सुविधा लिन र सोको नियमित मर्मत सम्भार र संचालनको व्यवस्था गर्न सक्ने छ । यसका लागि आवश्यकता अनुसार कार्यक्रम तथा आयोजना संचालन कार्यविधि तयार गरी नगरपालिकाबाट स्वीकृत गरी लागु गर्न सकिनेछ ।
३२. महाराजगंज नगरपालिका आफैले संचालन गरेको वा उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी संस्था लगायत अन्य सामाजिक संघ संस्था मार्फत संचालन गरिने तालिम, गोष्ठी सेमिनार अभिमुखीकरण कार्यक्रम कार्यशाला जस्ता कार्यक्रमहरूको भुक्तानी गर्दा उक्त कार्यक्रम संचालन गर्ने विषयमा भएको निर्णय कार्यक्रम संचालन भएको स्थान र कार्यक्रम अवधि, कार्यक्रमको उदेश्य र अपेक्षित उपलब्धी, कार्यक्रमका सहभागीको उपस्थिति कार्यक्रममा प्रस्तुत भएको कार्यपत्रको प्रतिलिपि, कार्यक्रम संचालन गर्दाको अवस्थाका तस्वीरहरू सहित आर्थिक प्रशासन नियम बमोजिमका अन्य विल भरपाई र कागजात संलग्न गरी कार्य सम्पन्न प्रतिवेदनका आधारमा गर्नु पर्ने छ ।
३३. उपभोक्ता समितिले आयोजनाहरू संचालन गर्दा तोकिए बमोजिमको गुणस्तर कायम गर्ने गराउने दायित्व र जिम्मेवारी सम्बन्धित प्राविधिक कर्मचारी अन्य कर्मचारी उपभोक्ता समिति र अनुगमन तथा सहजकरण समितिको वडा समितिको समेतको हुनेछ ।
३४. अनुकरणीय कार्य गर्ने उपभोक्ता समिति प्राविधिक कर्मचारी र सम्बन्धित कर्मचारीलाई नगर कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम वार्षिक रुपमा पुरस्कार प्रदान गर्न सकिनेछ ।
३५. अनुगमन तथा सहजीकरण समितिको सम्बन्धमा देहाय बमोजिम गर्नुपर्ने छ ।
- (क) उपभोक्ता समिति वा ठेक्का पट्टा जुनसुकै प्रक्रियाबाट कार्यक्रम वा आयोजना संचालन वा कार्यन्वयनमा अनुगमन एवम् सहजीकरण गर्न सम्बन्धित आयोजना वा कार्यक्रम बाट प्रत्यक्ष लाभ हासिल गर्न परिवार मध्येबाट कम्तिमा २ जना महिला र वडा समिति बाट एक जना प्रतिनिधि समेत रहने गरी पाँच सदस्यीय अनुगमन तथा सहजीकरण समिति गठन गर्नुपर्ने छ ।
- (ख) खण्ड (क) बमोजिमको समिति ठेक्का पट्टाबाट संचालन गरिने कार्यक्रम वा योजनाको हकमा कार्यक्रम वा योजना प्रारम्भ हुनुभन्दा पहिले सो आयोजनामा खटिएका कर्मचारीले उपभोक्ता समितिबाट संचालन गरिने कार्यक्रम वा योजनाको हकमा सम्झौता हुनुपूर्व आयोजना अनुगमन तथा सहजीकरण समिति गठन गर्नुपर्नेछ । कार्यक्रम वा आयोजनाको अन्तिम भुक्तानी एवं फरफारक गर्नुपूर्व यस्तो समितिको सिफारिस आवश्यक पर्नेछ ।

- (ग) आयोजना संचालनको क्रममा बाधा अवरोध आइपरेमा आवश्यक सहजीकरण गर्ने, सम्पन्न कार्यक्रम वा आयोजनाको सार्वजनिक परिक्षण गर्ने तथा स्थानीय निकायसंग गरेको सम्झौता र प्रचलित कानून बमोजिम कार्यक्रम तथा आयोजना संचालन भएको नपाइएमा सम्बन्धित उपभोक्ता समितिका सदस्यहरुलाई र स्थानीय निकायलाई सोको जानकारी गराउनु कार्यक्रम वा आयोजना अनुगमन तथा सहजीकरण समितिको कर्तव्य हुनेछ ।
- (घ) समितिले आयोजना सम्पन्न भएको सात दिन भित्र आयोजनाको अन्तिम भुक्तानी र फरफारकको निम्ति सिफारिस गर्नु पर्नेछ। समितिले आफ्नो दायित्व र जिम्मेवारी निर्वाह नगरेको, भुक्तानी र फरफारकको लागि सिफारिस नगरेको कारणबाट प्रचलित कानून बमोजिम भए गरेका कार्यको भुक्तानी दिन, फरफारक गर्न लगायतका थप कार्यहरु अगाडि बढाउन बाधा परेको मानिने छैन ।
- (ङ) सम्बन्धित स्थानीय निकायले कार्यक्रम वा आयोजना अनुगमन समितिको थप जिम्मेवारी र आचार संहिता निर्धारण गर्न सक्नेछ । यस्तो व्यवस्था आयोजना सम्झौता फारममा उल्लेख गर्नुपर्नेछ ।
- (च) आयोजना सुपरिवेक्षण र अनुगमन समितिले आयोजना निर्माण सम्बन्धमा भएको प्रगति विवरण उपभोक्ता समिति र सम्बन्धित स्थानीय निकायलाई उपलब्ध गराउने, आयोजना संचालनबाट स्थानीय जनतालाई पुगेको सुविधा, सेवाको गुणस्तर, सेवामा वृद्धि गराउनु पर्ने अवस्था आदिको सुपरिवेक्षण गरि जानकारी लिने, आयोजना संचालनको क्रममा देखा परेका बाधा व्यवधान हटाउनको लागि उपयुक्त सुझाव सहितको सिफारिस सम्बन्धित उपभोक्ता समिति र स्थानीय निकायमा पेश गर्ने तथा उपभोक्ता समितिले स्थानीय निकायसँग गरेको सम्झौता र प्रचलित कानून बमोजिम कार्यक्रम तथा आयोजना संचालन भएको नपाइएमा सोको जानकारी सम्बन्धित स्थानीय निकायमा गराउने दायित्व र जिम्मेवारी निर्वाह गर्नुपर्नेछ ।